

OBSAH

PŘEDMLUVA (<i>autoři</i>)	13
1 OBECNÉ VÝKLADY O JAZYCE (<i>Václav Cvrček</i>)	15
1.1 Jazyk jako prostředek komunikace	15
1.2 Jazykové roviny a jednotky; jazykovědné disciplíny	16
1.3 Jazyk v rámci společnosti	17
1.4 Jazyk a jazykovědci	17
1.5 Jazykový korpus jako zdroj dat	18
2 OBECNÉ POUČENÍ O ČEŠTINĚ (<i>Václav Cvrček</i>)	21
2.1 Čeština jako národní jazyk a její variety	21
2.1.1 Mluvená a psaná čeština	21
2.2 Definice jazykového standardu a jeho varianty v češtině	22
2.2.1 Spisovná a standardní čeština	23
2.2.2 Standardní a obecná čeština	23
2.3 Rozrůzněnost češtiny v závislosti na žánru a stylu	25
3 VÝVOJ ČEŠTINY (<i>Dominika Kovářiková</i>)	27
3.1 Čeština mezi ostatními jazyky. Genetická příbuznost a typologická podobnost	27
3.1.1 Genetické zařazení češtiny	27
3.1.2 Typologické zařazení češtiny	28
3.2 Vývoj jazyka	28
3.3 Periodizace vývoje češtiny	29
3.3.1 Praslovanština	29
3.3.2 Počáteční fáze vývoje českého jazyka	29
3.3.3 Raná (stará) čeština	30
3.3.4 Čeština 14. století	30
3.3.5 Čeština 15. století	31
3.3.6 Čeština humanistická	31
3.3.7 Barokní čeština	32
3.3.8 Čeština v době národního obrození a v 2. polovině 19. století	33
3.3.9 Čeština 1. poloviny 20. století a čeština současná	34
4 FONETIKA A FONOLOGIE (<i>Jan Volín</i>)	35
4.1 Vztah mluvené a psané formy jazyka	35
4.2 Fonetický popis jazyka a řeči	37
4.3 Řečové orgány	38
4.4 Akustické vlastnosti řeči a percepce	40

4.5	Jednotky zvukového plánu češtiny	42
4.5.1	Hláška, foném, alofon	42
4.5.1.1	Vymezení pojmů	42
4.5.1.2	Samohlásky	43
4.5.1.3	Souhlásky	45
4.5.1.4	Popis fonologického inventáře pomocí distinktivních rysů	48
4.5.1.5	Změny na úrovni hlásek při produkci řeči	50
4.5.2	Slabika	55
4.5.3	Mluvní takt	56
4.5.4	Promluvový úsek, promluva	58
4.5.5	Replika, mluvní akt, mluvený text	61
4.6	Mluvní styly	62
4.7	Řečové poruchy, řečové vady a řečové chyby	64
5	LEXIKOLOGIE (<i>Marie Kopřivová</i>)	65
5.1	Vymezení lexikologie a základní pojmy	65
5.1.1	Související disciplíny	65
5.1.2	Slovo	65
5.1.3	Lexém	67
5.1.4	Kolokabilita a kolokace	67
5.1.5	Pojmenování	68
5.1.6	Motivace (motivovanost)	69
5.2	Lexikální sémantika	70
5.2.1	Význam	70
5.2.1.1	Lexikální význam	70
5.2.1.2	Gramatický význam	71
5.2.2	Metafora	71
5.2.3	Autosémantika	71
5.2.4	Synsémantika	71
5.2.5	Propria	72
5.2.6	Apelativa	72
5.2.7	Abstrakta a konkréta	72
5.2.8	Polysémie	72
5.2.9	Homonymie	73
5.3	Základní sémantické vztahy	73
5.3.1	Synonymie	73
5.3.2	Opozitnost	74
5.3.3	Hyperonymie a hyponymie	75
5.4	Frazeologie	75
5.4.1	Frazém	75
5.4.2	Typy frazémů	76
5.5	Slovní zásoba češtiny	76
5.5.1	Vrstvy slovní zásoby	77
5.5.2	Způsoby obohacování slovní zásoby	77
5.5.3	Současné způsoby obohacování slovní zásoby	78
5.5.4	Statistické aspekty lexikonu. Zipfův zákon	78
6	TVOŘENÍ SLOV (<i>Michal Šulc</i>)	81
6.0.1	Hledisko slovotvorné	81
6.0.1.1	Tvoření odvozováním	82
6.0.1.2	Rozšiřování a hromadění přípon	83
6.0.1.3	Slovotvorné typy	84
6.0.1.4	Slovotvorné kategorie	84
6.0.1.5	Tvoření skládáním	85
6.0.1.6	Tvoření zkracováním	85

6.0.2 Hledisko pojmenovací (onomaziologické)	86
6.0.3 Slovtvorná stavba slova – tvar slovního základu, tvar afixu	86
6.0.3.1 Odvozování předponou	86
6.0.3.2 Odvozování příponou	86
6.0.3.3 Skládání	90
6.1 Odvozování (derivace) – odvozeniny (deriváty)	90
6.1.1 Mění se význam slova nebo slovní druh (mutace nebo transpozice)	91
6.1.1.1 Odvozování předponou (prefixem)	91
6.1.1.2 Odvozování příponou (sufixem)	93
6.1.1.3 Odvozování cirkumfixem (před i za základovým slovem)	101
6.1.1.4 Odvozování nekoncovým sufixem (uvnitř základového slova)	103
6.1.1.5 Původní forma se nemění	104
6.1.1.6 Původní forma se mění odsunutím přípony (desufixace)	105
6.1.2 Význam slova ani jeho druh se nemění, přidává se zpřesňující rys (modifikace)	105
6.1.2.1 Odvozování předponou (prefixem)	105
6.1.2.2 Odvozování příponou (sufixem)	106
6.1.2.3 Odvozování cirkumfixem (před i za základovým slovem)	109
6.1.2.4 Odvozování nekoncovým sufixem (uvnitř základového slova)	109
6.1.2.5 Původní forma se nemění	110
6.1.2.6 Původní forma se mění odsunutím přípony (desufixace)	110
6.2 Skládání (kompozice) – složeniny (kompozita)	110
6.2.1 Vlastní skládání	110
6.2.2 Smíšený způsob skládání	112
6.2.2.1 Skládání a odvozování	113
6.2.2.2 Skládání a zkracování	114
6.2.3 Zvláštní případy skládání	114
6.2.3.1 Opakování slova (reduplikace)	114
6.2.3.2 Opakování rytmu (kvazireduplikace)	114
6.2.3.3 Skládání s písmennou značkou	115
6.2.3.4 Skládání se zkráceným slovem	115
6.2.3.5 Skládání pozičně variantní	115
6.2.4 Spřahování (juxtapozice) – Spřežky (juxtapozita). Nevlastní skládání	115
6.2.4.1 Dvoučlenná předložková spřežka	115
6.2.4.2 Jiné než dvoučlenné předložkové spřežky	115
6.3 Zkracování – zkrácená slova	117
6.3.1 Vlastní zkracování	117
6.3.2 Smíšený způsob zkracování	118
6.3.2.1 Zkracování a odvozování	118
6.3.2.2 Zkracování a skládání	120
6.4 Zkratky a slova zkratková	120
6.4.1 Zkratky hláskované	120
6.4.2 Zkratky plynule čtené	120
6.4.3 Slova zkratková – akronyma	121
6.5 Přejaté části slov	121
7 MORFOLOGIE	125
7.0 Úvod do morfologie (<i>Václav Cvrček</i>)	125
7.0.1 Stavba slovního tvaru – morfematika	126
7.0.2 Morfém a jeho kombinace – morfonologické alternace	127
7.0.3 Slovní druhy	128
7.0.4 Víceslovné ekvivalenty slovních druhů	132
7.1 Podstatná jména (substantiva) (<i>Vilém Kodýtek</i>)	134
7.1.1 Obecná charakteristika podstatných jmen	134
7.1.2 Jmenný rod	134

7.1.2.1 Rod substantiv označujících živé bytosti	135
7.1.2.2 Jmenný rod versus gender	136
7.1.2.3 Kolísání rodu substantiva	136
7.1.3 Číslo	137
7.1.4 Pád (casus)	138
7.1.4.1 Charakteristika jednotlivých pádů	138
7.1.4.2 Pádový synkretismus	140
7.1.4.3 Frekvence pádů	141
7.1.5 Určenost a neurčenost substantiv. Determinátory určitosti	141
7.1.6 Typy skloňování (deklinace)	143
7.1.6.1 Třídění deklinačních paradigmat	143
7.1.6.2 Přehled vzorů substantiv	143
7.1.6.3 Frekvenční zastoupení substantiv podle vzorů	149
7.1.7 Vzory substantiv	150
7.1.7.1 Podstatná jména rodu mužského životného (maskulina animata)	150
7.1.7.1.1 Vzor <i>had</i>	151
7.1.7.1.2 Vzor <i>muž</i>	155
7.1.7.1.3 Vzor <i>táta</i>	158
7.1.7.1.4 Vzor <i>soudce</i>	160
7.1.7.1.5 Deklinace dalších životných maskulin	161
7.1.7.2 Podstatná jména rodu mužského neživotného (maskulina inanimata)	162
7.1.7.2.1 Vzor <i>list</i>	162
7.1.7.2.2 Vzor <i>stroj</i>	168
7.1.7.2.3 Vzor <i>cyklus</i>	169
7.1.7.3 Podstatná jména rodu ženského (feminina)	170
7.1.7.3.1 Vzor <i>žena</i>	170
7.1.7.3.2 Vzor <i>duše</i>	174
7.1.7.3.3 Vzor <i>píseň</i>	178
7.1.7.3.4 Vzor <i>kost</i>	179
7.1.7.3.5 Další typy skloňování feminin	182
7.1.7.4 Podstatná jména rodu středního (neutra)	183
7.1.7.4.1 Vzor <i>stavení</i>	183
7.1.7.4.2 Vzor <i>město</i>	184
7.1.7.4.3 Vzor <i>moře</i>	188
7.1.7.4.4 Vzor <i>kuře</i>	189
7.1.7.4.5 Další vzory neuter	190
7.1.7.5 Skloňování názvů párových orgánů těla v plurálu	193
7.1.7.6 Vokativ	193
7.2 Přídavná jména (adjektiva) (<i>Dominika Kovářiková</i>)	196
7.2.0 Obecná charakteristika přídavných jmen	196
7.2.1 Gramatické kategorie přídavných jmen: jmenný rod, číslo, pád; stupňování	196
7.2.2 Druhy skloňování	197
7.2.2.1 Složené skloňování adjektiv	198
Tvrdá přídavná jména	198
Měkká přídavná jména	200
7.2.2.2 Jmenné skloňování adjektiv	201
7.2.2.3 Smíšené skloňování adjektiv. Přivlastňovací přídavná jména	203
7.2.2.4 Nesklonná přídavná jména	205
7.2.3 Stupňování (komparace, gradace)	205
7.2.3.1 Komparativ	206
7.2.3.2 Superlativ	208
7.2.3.3 Nepravidelné stupňování	208
7.3 Zájmena (pronomina) (<i>Marie Kopřivová</i>)	210
7.3.1 Význam zájmen	210
7.3.2 Dělení zájmen	210

7.3.2.1	Zájmena osobní	211
7.3.2.2	Zájmena přivlastňovací	214
7.3.2.3	Zájmena ukazovací	217
7.3.2.4	Zájmena tázací	221
7.3.2.5	Zájmena vztažná	222
7.3.2.6	Zájmena neurčitá	223
7.3.2.7	Zájmena záporná	225
7.4	Číslovky (numeralia) (<i>Václav Cvrček</i>)	226
7.4.1	Číslovky základní	227
7.4.2	Číslovky řadové	233
7.4.3	Číslovky násobné	233
7.4.4	Číslovky druhové	234
7.4.5	Ostatní výrazy s kvantifikačním významem	234
7.5	Slovesa (verba) (<i>Václav Cvrček</i>)	235
7.5.1	Gramatické kategorie sloves	236
7.5.1.1	Osoba (persona)	236
7.5.1.2	Číslo (numerus)	239
7.5.1.3	Způsob (modus) a čas (tempus)	239
7.5.1.3.1	Oznamovací způsob (indikativ)	239
	Přítomný čas (præzens)	240
	Budoucí čas (futurum)	240
	Minulý čas (præteritum)	241
	Časy perfektní (rezultativní, výsledné)	241
7.5.1.3.2	Podmiňovací způsob (kondicionál)	242
7.5.1.3.3	Rozkazovací způsob (imperativ)	243
7.5.1.4	Slovesný rod (genus verbi)	243
7.5.1.5	Vid (aspekt)	245
7.5.2	Tvary sloves: jednoduché a složené, kmeny	246
7.5.3	Tvary sloves: určité a neurčité	248
	Infinitiv	248
	Příčestí (participia)	248
	Přechodník (transgresiv)	248
7.5.4	Časování (konjugace)	249
7.5.4.1	První třída (-e)	251
	Vzor <i>nese (čte)</i>	251
	Vzor <i>bere</i>	253
	Vzor <i>peče (může)</i>	254
	Vzor <i>maže (dokáže)</i>	255
	Vzor <i>umře</i>	256
7.5.4.2	Druhá třída (-ne/-me)	257
	Vzor <i>tiskne</i>	257
	Vzor <i>mine</i>	259
	Vzor <i>začne (zajme)</i>	259
7.5.4.3	Třetí třída (-je)	260
	Vzor <i>kryje</i>	260
	Vzor <i>kupuje</i>	261
7.5.4.4	Čtvrtá třída (-í)	262
	Vzor <i>trpí (myslí)</i>	262
	Vzor <i>prosí</i>	263
	Vzor <i>sází</i>	264
7.5.4.5	Pátá třída (-á)	265
	Vzor <i>dělá</i>	265
7.5.4.6	Nepravidelná slovesa (<i>být, chtít, jíst, jít, jet, mít, vědět, vidět, lze</i>)	266
7.6	Příslovce (adverbia) (<i>Martina Waclawičová</i>)	274
7.6.1	Zájmenná příslovce	274

7.6.2 Skupiny příslovčí podle významu	275
7.6.2.1 Příslovce času	275
7.6.2.2 Příslovce místa	276
7.6.2.3 Příslovce způsobu	277
7.6.2.4 Příslovce míry	277
7.6.2.5 Příčinná příslovce	278
7.6.2.6 Zařazení příslovčí podle kontextu	278
7.6.3 Adverbia modální a stavová	278
7.6.4 Stupňování příslovčí	279
7.6.5 Zařazení do slovního druhu podle kontextu	281
7.7 Předložky (prepozice) (<i>Martina Waclawičová</i>)	282
7.7.1 Předložky podle původu	282
7.7.1.1 Předložky vlastní	282
7.7.1.2 Nevlastní a víceslovné předložky	282
7.7.2 Skupiny předložek podle spojitelnosti s pády	283
7.7.2.1 Předložky pojící se s nominativem	283
7.7.2.2 Předložky pojící se s genitivem	283
7.7.2.3 Předložky pojící se s dativem	285
7.7.2.4 Předložky pojící se s akuzativem	286
7.7.2.5 Předložky pojící se s lokálem	287
7.7.2.6 Předložky pojící se s instrumentálem	287
7.7.3 Vokalizace předložek	288
7.8 Spojky (konjunkce) (<i>Martina Waclawičová</i>)	290
7.8.1 Struktura spojek	290
7.8.1.1 Jednočlenné spojky	290
7.8.1.2 Vícečlenné spojky	290
7.8.2 Souřadící spojky	291
7.8.2.1 Slučovací spojky	291
7.8.2.2 Odporovací spojky	291
7.8.2.3 Vylučovací spojky	291
7.8.2.4 Stupňovací spojky	292
7.8.2.5 Důvodové spojky	292
7.8.2.6 Důsledkové spojky	292
7.8.3 Podřadící spojky	293
7.8.3.1 Obsahové spojky	293
7.8.3.2 Časové spojky	293
7.8.3.3 Způsobové spojky	293
7.8.3.4 Příčinné spojky	293
7.8.3.5 Srovnávací spojky	294
7.9 Částice (partikule) (<i>Jan Táborský</i>)	295
7.9.1 Částice postojové (modální)	296
7.9.1.1 Faktuální (veritativní) částice	296
7.9.1.2 Volní (voluntativní) částice	296
7.9.1.3 Výrazové (expresivní) částice	297
7.9.2 Částice pocitové (emocionální)	297
7.9.3 Částice hodnotící (evaluativní)	297
7.9.4 Částice zesilovací (intenzifikační)	297
7.9.5 Částice členící text	298
7.10 Citoslovce (interjekce) (<i>Jan Táborský</i>)	299
7.10.1 Citoslovce faktuální	299
7.10.2 Citoslovce volní (voluntativní)	300
7.10.3 Citoslovce emocionální	300
7.10.4 Citoslovce kontaktní	300
7.10.5 Citoslovce onomatopoická (zvukomalebná, imitativní)	300

8 UVEDENÍ DO SYNTAXE (VĚTNÁ STAVBA) (<i>Petr Sgall</i>)	301
8.1 Úvodní poznámky	301
8.2 Základní pojmy závislostní syntaxe	302
8.3 Syntaktické jevy netypické	305
8.4 Souřadnost a další vztahy	306
8.5 Aktuální členění věty	306
9 NAUKA O TEXTU A STYLU (STYLISTIKA) (<i>Jan Táborský</i>)	309
9.1 Styl a stylistika	309
9.2 Stylový potenciál jazyka (funkční spektrum jazyka)	309
9.3 Zákonitosti výběru jazykových prostředků	310
9.3.1 Objektivní stylové faktory	311
9.3.2 Subjektivní stylové faktory	313
9.4 Stylová hodnota výrazových prostředků	313
9.5 Styly češtiny	314
9.5.1 Styl prostě sdělovací	314
9.5.2 Styl odborný	315
9.5.3 Styl umělecký	315
9.5.4 Styl publicistický	316
10 PSACÍ SOUSTAVA (PRAVOPIS, ORTOGRAFIE) (<i>Václav Cvrček</i>)	317
10.1 Psací soustava a jazyk	317
10.2 Inventář znaků	318
10.3 Principy české psací soustavy	319
10.3.1 Psaní písmene <i>ch</i> a písmen <i>q, w, x</i>	320
10.3.2 Psaní hlásek podléhajících spodobě znělosti (<i>p, b, t, d, s, z</i> apod.)	320
10.3.3 Psaní skupin <i>di, ti, ni; dě, tě, ně</i>	320
10.3.4 Psaní <i>il/í</i> a <i>yl/y</i>	320
10.3.5 Psaní písmene <i>ě</i> (skupiny <i>dě, tě, ně; bělbje, vělvje, pělpje; mělmně</i>)	323
10.3.6 Psaní písmen <i>ú/ů</i>	324
10.3.7 Psaní souhláskových skupin na hranicích slov a částí slov	324
10.3.7.1 Psaní předložek a předpon <i>s</i> a <i>z</i>	325
10.3.7.2 Psaní přípon <i>-ší</i> a <i>-čí</i>	325
10.3.7.3 Psaní přípon <i>-ský, -ství, -stvo</i> a <i>-cký, -ctví, -ctvo</i>	326
10.3.7.4 Psaní zdvojených hlásek	327
10.3.8 Psaní rozdělovacích značek	328
10.3.9 Vlastnosti, které se projevují v rámci psaného textu	331
10.3.9.1 Psaní velkých písmen	331
10.3.9.2 Hranice slov v písmu	332
10.3.9.3 Rozdělování slov (na konci řádků)	333
10.3.10 Psaní cizích slov	334
10.3.11 Zkratky	335
10.3.12 Tradiční a historický princip (odchyly a nepravidelnosti)	335
10.4 Zvládání psací soustavy	336
SEZNAM ZKRATEK	337
LITERATURA	339
REJSTŘÍK TERMÍNŮ	343